

Bakkeplanering – en endring av kulturlandskapet

På godt og vondt er bakkeplanering en forflatning av kupert leirlandskap. Ingen andre tiltak har satt så tydelige synlige spor i terrenget. Bulldozeren beredet grunnen for den ”tekniske revolusjonen” i jord-bruket etter krigen. Den første planeringen kan tidfestes til 1951. Lite er planert i 1990-årene. I flere tiår var det lav rente og høy prisstigning. Lenge lønte det seg å investere. ”Den som intet vover intet vinner” var en siker økonomisk leveregel.

Rasjonaliseringen førte til økt ensidighet. Korn erstattet ku også i kuperte leirjords-områder. Planeringen var et slags symbol på de store forandringene i jordbruket den siste generasjonen.

I 1980-årene økte renta, og forurensingene fra landbruket kom i fokus. Mye tydet også på at 1990-årene og det nye årtusenets jordbruk ville bli preget av lavere kornpriser. Det kuperte leirlendet kan komme i lei økonomisk klemme fordi de naturlige vilkårene for korndrift ikke er optimale.

I de senere årene har mange understreket de negative sidene ved bakkeplanering. Likevel må vi spørre: Hva slags jordbruk ville det ellers vært i bakkete leirlandskap? Rennende vann graver og undergraver ofte kraftig i urørte bekkedaler. Riktig utført og med god jordkultur gir planeringen en stabilisering av leir-massene. Meningene om planeringen er delte. Nå er det behov for å plassere dette i en historisk sammenheng.

Ofte glemmer vi utviklingstida vi har nære bak oss fordi den virker kjent. Også for

lokalhistorien, ja kanskje i større grad for den enn for rikshistorien, er det viktig å ta

Artikler nr. 5 – 2001 – 7. årgang

<http://sorum.historielag.no>

vare på de levende kildene, de som var med når det skjedde.

Det er jordbrukspolitikken som er ført etter krigen og de moderne maskinene som både skapte behovet og gjorde det mulig å sette i gang omfattende planering med bulldozer. Formålet med bakke-planeringen var å gjøre brattlendte og kuperte arealer skikket for maskinell jordbruksdrift.

Noen konsekvenser av bakkeplanering

Etter planering vil vi få fram undergrunns-jord med

- lite innhold av organisk materiale.
- dårlig strukturutvikling.
- lite plantenyttbart vann. I områder med forsommertørke kan lite nyttbart vann i spireperioden begrense oppspiringen og utvikling av et beskyttende plantedekke.
- under det ”løse” topplaget er vannledningsevnen liten. Når topplaget er mettet, vil vannet renne av på overflaten.

Selv om planeringsarbeidet blir utført på en tilfredsstillende måte, kan de fysiske egenskapene ved planeringsjorda gjøre den erosjonsutsatt. Hellingsgrad og hellingslengde er viktige erosjonsfaktorer. Moderate hellingsgrader som er passende for alminnelig åkerdrift kan også aksepteres overfor erosjonen. I praksis taper en alltid en del jordsmonnmateriale fra den gamle kulturjorda ved planering. Matjorda kan ha fulgt med undergrunnsmassene. Utleggingen kan ha vært ujevn. Innblanding med undergrunnsjord og omveltning svekker kvaliteten.

Mangel på matjord reduserer den vannmagasinerende beskyttelse mot erosjon. Selv om leira har høy porøsitet, går

vannopptaket alt for langsomt til å dempe avrenning og erosjon i forhold til et moldrikt og godt strukturert jordsmonn. Alle disse forholdene ved planeringsjordas egenskaper gjør at det blir dårlige vilkår for å etablere et plantedekke. Den ustabile strukturen gjør også at jorda lett kan gjen-slammes ved regnvær, gi stor overflate-avrenning og skorpedannelse.

Da bakkeplaneringen tok til i 1951, ble de planerte arealene stort sett lagt ut til eng. Grasavlingene – spesielt kløver-avlingene – var gode, erosjonsproblemene var små på grunn av helårs plantedekke. Etter 1971 ble de planlagte arealene som regel tatt i bruk direkte til kornproduksjon. Korndyrking på tradisjonell måte med høstpløying gjør at jorda blir liggende svart store deler av året og er sterkt utsatt for erosjon. For å motvirke dette, er det satt i gang en rekke tiltak, bl.a. ved å la jorda ligge upløyd i ”stubb” over vinteren.

Bakkeplanering på Romerike

I 1954 oppnevnte Akershus Landbruks-selskap et utvalg bestående av bønder og fagfolk som skulle ”komme med forslag til uttalelse vedrørende den vanskelige stilling de bakkete og tungvinte bruk er i for tiden”. Utvalget pekte på at den tekniske utviklingen og stigningen i arbeids-lønningene hadde ført til en vanskelig situasjon for de bratte bruka i forhold til de flate. Utvalget foreslo mange tiltak for å bedre økonomien på slike bruk, et var å forandre terrenget ved å planere, legge igjen åpne bekker og grøfte, rette ut grenser og å gjennomføre jordskifte der det var av praktisk verdi.

Bakkeplaneringen økte jevnt fra midten av 50-åra. I beretningen til Akershus Landsbruksselskap for 1957 heter det: ”I flere bygder har bulldozeren vært i gang for planering av bakker, rygger og dråger for å gjøre terrenget mer skikket for maskinbruk.” I 1964 ble det anslått at omtrent 15.000 dekar jord hittil var planert i fylket, derav Nes og Sørumsund med 4.500 dekar hver. Deretter fulgte Nannestad og Enebakk med henholdsvis 1.500 og 1.000 dekar.

Da vedtaket om investeringstilskott kom i 1971, ble tempoet skrudd atskillige hakk opp og kulminerte i 1973/74. Tempoet ble så stort at det var vanskelig å følge opp med en forsvarlig planlegging. Planen skulle gi grunnlag for veiledning til eier og entreprenør for å gjennomføre tiltaket. En fullstendig plan skulle bestå av: Kart. Kostnadsoverslag. Profiler. Økonomisk vurdering av tiltaket. Arbeids-beskrivelse. Dersom det var nødvendig med lukking av bekker eller regulering av bekker, skulle det lages spesielle planer for dette.

Fram til 01.01.1987 var det i hele landet planert omtrent 270.000 dekar dyrket jord med investeringstilskott. I tillegg kommer de planeringsarbeidene som er utført i forbindelse med nydyrking og planering utført uten investeringstilskott. Dette finnes det ikke eksakte tall for, men en kan regne med at totalt planert areal utgjør mellom 350 og 400.000 dekar. I Sørumsund regner vi med at det er planert omkring 25.000 dekar.

Bakkeplanering i Sørumsund

Flere eiendommer i Sørumsund ville uten tvil ha vært mindre drivverdige uten bakke-planering. Ravinelandskapet som i mange tilfeller bare egner seg som beiter, er omdannet til lange, slake hellinger som er godt kjørbare med moderne landbruks-maskiner. Uten planering ville de sakte og sikkert ha blitt gjengrodd av busker og kratt.

I Frogner vil jeg spesielt nevne Eidsvalgardene, Semmerud, Hexeberg og Fløgstad, som har fått omdannet store dyrkbare arealer av ravinelandskapet. Lengre østover finner vi Yssigardene. I Vesterskaun krets har det skjedd store forandringer i Asakgardene, på Presterud, Refsum og Merligardene. Den første planering i Sørumsund ble for øvrig satt i gang på Søndre Asak i 1951.

I området mellom Rømua og Glomma har Egnergardene, Flaen, Vølner og Skeagardene gjennomgått store forandringer. I Blaker er det spesielt grunn til å nevne Fossumgardene, Gran, Sætra, Foss, Skugstad, Nebbenes og Huseby.

Reduksjon i bakkplaneringen

I april 1989 fastsatte Miljøvern-departementet "Forskrifter om bakke-planering". Med grunnlag i forskriftene utarbeidet Landbruksdepartementet tekniske retningslinjer for anlegg, drift og vedlikehold av planeringsfelt. Bakgrunnen for forskriften og retningslinjer er det arbeid og de tilrådinger det såkalte "Stubsjøenutvalget" la fram. Utvalget skulle vurdere forurensinger fra jordbruket generelt, og avgav to rapporter, en i 1984 og en i 1986.

Med hensyn til bakkeplanering konkluderte utvalget med at en ut i fra forurensingshensyn ikke burde stimulere til mer bakkeplanering og foreslo at investeringstilskottet skulle tas bort. Utvalget foreslo videre at det med hjemmel i forurensingsloven ble innført forskrifter og tekniske retningslinjer for bakkeplanering.

Gruppas forslag var ute på en omfattende høring, og dannet sammen med høringsuttalelsene basis for forskrifter og tekniske retningslinjer. I følge forskriftene er det nå søknadsplikt for anlegg av planeringsfelt. Før planlegging av planering settes i gang, skal det sendes forenklet søknad til fylkesmannen. Fylkesmannen eller den departementet bemyndiger avgjør på bakgrunn av den forenklete søknaden om planeringen krever tillatelse etter forskriften. Det regnes som planering etter forskriften når det forflyttes masse som berører et areal på minst 1,0 dekar.

Etter krigen har det skjedd en sterk omstrukturering av jordbruket med omlegging fra eng og beite til åpen åker. Den viktigste faktoren som har påvirket denne utviklingen er kanalisering av husdyrproduksjonen fra "flatbygdene" til områder hvor kornproduksjon er mindre aktuell.

Myndighetene har lagt forholdene til rette for en slik utvikling, bl.a. gjennom tilskott til bakkeplanering. Kornproduksjonen fører til økt bruk av maskiner, og dette stiller relativt store krav til arealenes størrelse, arrondering og helling.

Bøndene i leirjordsområdene har fulgt opp jordbrukspolitikken som ble tilrettelagt ved at betydelige arealer kupert ravinlandskap, som tidligere ble benyttet til grasproduksjon, ble planert og gjort skikket for maskinell drift og overgang til kornproduksjon.

Leif Mathisen

Vellykket busstur

Lørdag 8. september gikk den årlige buss-turen "Kjenn din bygd" med Leif Mathisen som guide av stabelen. Overraskende for dem av de 32 deltakerne som har vært med tidligere, gikk ferden denne gang først mot Frogner, hvor vi tok en titt på de nye bolig-feltene både på Lundermoen, sentralt på Frogner og i Heksebergåsen.

Videre gikk ferden over Lindeberg, innom Kløfta og inn i Sørumsvegen ved Refsum, ned til riksveg 171 og tilbake til Lørenfallet. Derfra tok vi strake vegen til Vølneberg gamle skole, hvor Trygve Sæther ventet med kaffe og kringle, og hvor klasserommet akkurat ble fylt opp av deltakerne, som fikk en liten leksjon i lokal skolehistorie.

Fra Vølneberg gikk turen tvers over skogen til Rånåsfoss. Siste halvdel av turen gikk øst for Glomma, i Blaker og tilbake til Sørumsand. Selv for oss som har vært med på Kjenn din bygd-turene noen ganger, presenterer Leif Mathisen oss hver gang for et par overraskelser. For de helt "ferske" på bussen kunne vi kanskje ønsket enda litt mer "elementær" informasjon, som for eksempel navnene på gardene vi passerer.

En takk til Leif Mathisen for en ny, hyggelig rundtur i Sørumsvegen, til en velvillig bussjåfør som fant fram på de mest tilgrodde steder og til Kulturkontoret som betaler regningen for "Kjenn din bygd"-bussturen.

Svein

Sandnes

Med historielaget til Kikut

Den andre rusleturen med historielaget i 2001 startet 16. juni fra vanninntaket til Nedre Romerike Vannverk ved Hammeren.

Også denne gang var det bra frammøte, 29 stykker, og som vanlig var Leif Mathisen kjentmann. Leif er et oppkomme av historisk viten og kjennskap til bygda.

Over tunnelinnslaget til pumpe-stasjonen har vi Korpefjellet. Her var det mye korp (ravn) før, og derav navnet. Det skal ha vært hørt ravn i Korpefjellet i sommer.

På jordet rett over vegen for pumpe-stasjonen lå det før ei smie, hvor opptil to smeder som hvesste minebor hadde sitt daglige arbeid. Det blei sprengt ut en masse stein som blei brukt til bygging og reparasjon av lensekara ute i Glomma. Steinbruddet ligger litt lengre syd i fjellet. På Hammeren var det hest, så om vinteren blei det kjørt mye stein ut på isen til lensekara. Om sommeren var det arbeid på elva som var det viktigste leve-brødet. Det finnes oppteignelser om Bingen lenser fra 1308, men en antar at det var virksomhet der allerede på 1100-tallet.

Vi gikk vegen forbi Leikhammeren og Mellomhammeren, som visstnok var en gard inntil 1922, og fram til Søhammeren. Langsmed heile vegen her er det fin utsikt over mot Sørumsand med Vestby- og Østby-garda. Det er ikke slått helt fast, men trolig har Glomma en gang i tiden forandret løp ved Sørumsand. Elva gjør nå en skarp sving vestover ved Bingsfossen og renner rundt dagens bebyggelse. Grunn-forholda på Sørumsand kan tilsi at elva tidligere gikk rett fram ved Bingsfossen og langs det som i dag er hovedgata på Sørumsand, mellom Vestby- og Østby-garda. Elva la igjen sand, ppg etter hvert kanskje så mye at den tok et nytt løp og gikk rundt der løpet går i dag. (Det samme har skjedd ved Kongsvinger, der Glomma tidligere rann rett fram og ut xxx (Stora Lee) og Klaravassdraget i Sverige.)

Ved Søhammeren var det slutt på vegen, og vi fortsatte på taterstien (gammel sti mellom Fet og Hammeren som taterne ofte brukte). Det var ikke bare bare med tatera. Det fortelles om et taterfølge som kom til Linnerud, en plass over mot Bæreg og slo seg til. De skulle få seg mat om

kvelden. Mannen på stedet åt med dom, blant annet god spekeskinke, men skjønte ikke før dagen etter at det var hans egen skinke som hadde gått med i omkostninger. Taterstien fører oss til Kikut, en gammel, nedlagt husmannsplass under Sørum Nordre. Opprinnelig var det to plasser, en på hver side av bekken som kommer nedover lia og danner grensen mellom Sørum og Fet.

Disse plassene var bebodd til 1862. Tømmersorteringa hadde inntil da foregått nedenfor Hammeren, men da Kongsvingerbanen kom, satte den nye jernbanebrua ved Fetsund en stopper for at varpebåtene med de store tømmervarpene kunne passere sundet. Sorteringa ble derfor flyttet nedenfor brua til der lensemuseet fortsatt ligger i dag. Dette førte til at beboerne i Kikut mistet levebrødet og måtte flytte etter. De seilte nedover elva på tømmer-flåter med kjerring, unger, kanskje også ei ku og en gris og det pargasset de måtte ha.

Nå er husa på Kikut for lengst borte, og jorda er delvis tilplantet med skog. Det siste vil jo på sikt bidra til at den idylliske plassen også blir borte.

Etter en stopp på Kikut, fortsatte vi opp lia langsmed bekken og kom på en tømmerveg som gikk sydover mot seter-åsen på grensen mot Fet. Her lå det før ei seter, men det var nok lenge siden det hadde vært seterdrift der. Setervangen var blitt igjengrodd med grov skau. Dette er for øvrig det eneste stedet i området med seterdrift som en kjenner til. Denne setra hadde trolig tilhørt Skårergarda i Fet.

Vi gikk så tilbake for å gå opp til gravrøysa på toppen av Korpefjellet. Her gikk det traktorveg opp med hard stigning, så vi var ganske varme i skjorta da vi var oppe. Kanskje ikke for ingenting, det er et sted inne på åsen som heter Skjortebytta.

Da smakte det godt med medbrakt kaffe og biteti mens Leif fortalte om gravrøysene. Han sa at dette var ei stor gravrøys, og ut fra det kunne være 3- 4000 år gammel (tidlig bronsealder). De døde blei på den tid lagt i kister, og da måtte det til en god del stein for å dekke den til. Størrelsen sier kanskje også en del av den som blei

gravlagt her, vedkommende var muligens av høg byrd. Disse røysene skulle helst ligge høyt med vidt utsyn og gjerne ved vann, som tilfellet er her.

I sen bronsealder blei lika brent og asken plassert i urner, og det var ikke nødvendig med så store gravrøyser. På den måten kan disse gravene tidfestes til sen bronsealder.

Etter rasten og et siste blick mot den praktfulle utsikten over Sørumsand og Sørumsletta, tok vi fatt på den siste etappen ned lia til utgangspunktet. Her hadde fiskeørn hatt tilholdssted. Vi så ikke noe til det nå, men ørna skulle visstnok vært observert her i 1999. Vel nede igjen ved vanninntaket til NRV takket vi Leif og hverandre for en fin tur.

Kaare Svarstad

Runefunn i Blaker

Rita Nyborg har sendt et bilde av en tydelig runeinnskrift i fjellveggen ved Glomma i Blaker til Runearkivet i Universitetets kulturhistoriske muséer. Universitetslektor Jonas Nordby sendte følgende svar:

Kjære Rita Nyborg,

Takk for bilder av runeinnskriften i fjellveggen ved Glomma i Blaker, Sørum kommune. Ja, for det er ingen tvil om at dette er runer. Men om de er særlig gamle, vet jeg ikke.

I Norge er det funnet godt over 200 runeinnskrifter fra nyere tid (dvs. etter reformasjonen i 1537) som springer ut av enkeltpersoners fascinasjon for runeinnskriften, som de har tilegnet seg kunnskaper om gjennom leksika eller andre fagbøker. Om dette er en slik innskrift, er det vanskelig å si sikkert før man har vært på stedet og studert det inngående, men denne innskriften har i alle fall stor likhet med en annen innskrift fra samme område, som er fra nyere tid:

På gården Borgen i Fet kommune skal det være en runeinnskrift, som har vært vurdert til nyere tid, der det står

”Raumarike”. Ut fra de bildene du har sendt meg ser det ut til at det kan være det samme som står på fjellveggen ved Glomma. Her kan jeg lese ”raumer?e”, der neste siste rune/runer er utydelig(e). Min umiddelbare tolkning er altså at dette er en nyere tids runeinnskrift og at den skal bety Raumarike, altså Romerike. Hvis så er tilfellet, kan man tenke seg at det er samme person som har skrevet disse to innskriftene. Når disse innskriftene ble skrevet og av hvem kan man kanskje komme fram til ved å studere bygdebøker eller snakke med lokalhistorisk interesserte i området.

Selv om slike innskrifter ikke regnes som del av den ”egentlige” runeskriftskulturen er de av interesse for runeforskere og Runearkivet. Personlig har jeg skrevet en avhandling om etterreformatoriske runeinnskrifter, og jeg vil gjerne komme og studere innskriften ved anledning. Jeg har heller ikke sett runeinnskriften på Borgen, og det kunne være spennende å se på disse to ved samme anledning. Da ville jeg være takknemlig om du kunne bistå med å påvise stedet.

Takk for innmeldingen!

P.S. Før jeg sendte denne e-posten tok jeg en telefon til Liv T. Wennevold som innmeldte innskriften på Borgen. Hun kunne fortelle at Knut Borgen (gårdbruker på Borgen) for noen år siden hadde innrømmet at det var han som i sin ungdom hadde skrevet runene der. Jeg har ikke fått tak i ham for å høre om han også har skrevet runeinnskriften ved Glomma. Jeg forsøker igjen senere og skriver til deg så snart jeg vet noe mer.

Jonas Nordby

Gardshistorie for Skea og Leikvoll 2

Thor Hexeberg skrev denne gardshistorien for Skea i 1996. I et forord takker han P.O. Asak og Kåre M. Ormstad for verdifulle opplysninger. Første del av artikkelen stod i Artikler nr. 4 – 2001. Neste og siste del trykker vi i Artikler nr. 6 – 2001.

G. nr. 15, br. nr. 2

Som nevnt foran skjøtet Tallak Iversen halvparten av eiendommen, den delen som fikk br. nr. 2, til sin sønn, Christian Tallaksen Schea, 1812 - 1904, gift med Kari Iversdatter Norum, 1831 - 1897. Barn: Thorvald, 1857 - 1931, overtok denne eiendommen sammen med br. nr. 1, Karoline, 1858 - 1931, gift med Oskar Ormstad fra Ullensaker (deres sønn Karl overtok eiendommen). Karoline Ormstad ble senere gift med Hans Legvold. De andre barna het Marte Marie, 1860 - 1887, Karl Johan 1862 - 1867, Hans Jakob, 1864 - 1939, vognmann i Oslo, Ole, f. 1866. emigrerte til Amerika, Johan, 1868 - 1896, Christian, f. 1876, drev vedforretning i byen.

Christian Tallaksen må ha vært en meget pertentlig mann. Han har etterlatt seg en regnskapsbok hvor det er innført hvor mange dager husmannen og andre har arbeidet på garden og hva Christian har utført av arbeide for andre og hva han har solgt av gardens avling. I en annen notisbok som Christian overtok etter sin far, Tallak, har han skrevet om slåttonn og skuronn. Vi legger merke til at slåttonna begynte midt i juli og varte 2 - 3 uker. Han har også nevnt hvor mye de høstet.

I 1894 ble det holdt hypotektakst på garden. Det opplyses at 160 mål er dyrket, at utsæden er 10 tønner havre, 2 tn. bygg og 5/8 tn. (5 skjegger) rug og 6 tn. poteter. (1 tønne = 139 liter). Besetningen er 2 hester, 8 storfe, 3 småfe, 5 sauer og 2 griser. Det er tilstrekkelig skog. Husene nevnes også. De er hovedbygning, låve, fjøs, sauefjøs og vognskjul, som alle er i god stand.

G. nr. 15, br. nr. 1 og 2

Thorvald Christiansen Schea, 1857 - 1931, slo de to delene av Skea sammen igjen. Thorvald overtok den ene delen i 1898, og i 1903 kjøpte han den andre delen. Han bygde stall og låve på eiendommen etter at låven på den ene garden brant.

Thorvald Schea var ugift, og i 1924 overdro han eiendommen til sin søstersønn Karl Ormstad, 1890 - 1971, gift med Magnhild Aannerud, 1892 - 1979. Barn:

Ingeborg, 1914 - 1981, sykepleier, gift med Håkon Viggen, Kåre, f. 1915, overtok garden, Trygve, f. 1917, skogtekniker, gift med Johanne Berg, bygde hus på eiendommen, Sigrid, f. 1919, gift med Johan Nygaard, bor på Nygård i Ullensaker.

Karl Ormstad arbeidet på Skea fra 1904 til 1913. Senere var han formann i Oslo parkvesen før han overtok Skea. Han hadde en del kommunale verv i Sørums, bl.a. formann i fattigstyret og senere formann i ligningsnemnda. På Skea rev Karl Ormstad ikke mindre enn 11 hus som var en følge av den tidligere nevnte delingen. Dessuten oppførte han driftsbygning med fjøs og låve og hovedbygning etter brann.

I 1953 overdro han garden til sin eldste sønn, Kåre Magnus Ormstad, f. 1915, gift med Ingrid Gjerdrum fra Gjerdrum, 1918 - 1989. Barn: Kåre Ola, f. 1942, overtok garden, Trygve Iver, f. 1945, avdelingssjef, gift med Annelise Eek, Kari, f. 1947, dr. med., rettsmedisiner og patolog, gift med Finn Reinholt, bor i Stockholm, Ingunn, f. 1948, dr. lic. sivilagronom og avdelingssjef i Norsk Kjøtt, Marit, f. 1954, kontordame, Knut Morten, f. 1959, svakstrømsingeniør hos Siemens.

Kåre er utdannet agronom, og har hatt en mengde offentlige verv i Sørums, bl.a. i politikk og lagsarbeid. Han var i mange år takst- og skjønnsmann i Nes sorenskriveri, tillitsmann for Statens landbruksbank og overformynder 1980 - 1988.

Ingrid og Kåre Ormstad har modernisert hovedbygningen. Dessuten er mesteparten av garden grøftet, ca. 100 mål planert og 50 mål dyrket opp i deres tid. De har revet restene av den gamle låven og bygd ny inntil fjøset, samt ny silo.

I 1967/68 bygde Ingrid og Kåre vilkårsbygning på garden, og i 1974 overtok deres sønn Kåre Olav Ormstad, f. 1942, gift med Anny Rønsen fra Romsås i Ullensaker, f. 1943. Barn: Anne Karin, f. 1970, Inger Johanne, f. 1972, sykepleier, Else Marie, f. 1975, ekspeditrise, og tvillingene Grete Elisabeth og Pål Kristian, f. 1979. Kåre Olav har også hatt flere offentlige verv i bygda, i forskjellige landsbruksorganisasjoner,

medlem av representantskapet i Fellesmeieriet og formann i Sørum skogeierlag.

Anny og Kåre Olav driver med melkeproduksjon og har 18 kuer. Skea er i dag på 320 mål dyrket og 430 mål skog.

Leikvoll, G. nr. 15, br. nr. 3 og 4

Skattematrikkelen av 1647 oppfører Syver som bruker av den ene Skea-garden, og sammenhengen viser at det må dreie seg om Leikvoll.

Kvegskatten 1657 viser at Syver hadde 5 hester, 20 kuer, 16 sauer og 4 griser. Det er imidlertid grunn til å tro at dette var bestningen på både Skea og Leikvoll, ettersom det ikke er nevnt noen flere bønder på Skea, men vi vet jo at det var to.

Syver var død før 1676, og hans kone het Mari Madsdatter, død i 1676. De hadde en sønn som het Mads.

Da Syver var død, giftet Mari seg igjen med en som het Aul (Ouels), f. ca. 1630, men vi vet ikke hvor han var fra. Men vi kjenner navnene på tre barn: Mari, Ole og Aul. De to siste bodde på Leikvoll i 1701. Det ble holdt skifte etter Mari Madsdatter i 1680, fire år etter hun var død. Besetningen på garden er nøye registrert. Det er nevnt 3 hester, 2 folunger, 13 kuer, 4 kvier, 2 gjeldokser, 2 geiter, 10 voksne sauer, 3 ungsauer, 4 voksne svin og 4 ungsvin. Av sølv er registrert 1 sølvkoks (fat med skaft), og 9 skjeer. Boet eide dessuten flere kopperkjeler og hadde en brennevinskjele sammen med Sven Skea. Nettoformuen er ikke nevnt, men den må ha vært betydelig.

Den neste brukeren på denne garden ble sannsynligvis Hans Svensen. Han var sønn av Svein Olsen Skea, og manntallet av 1701 oppgir at han var 33 år. Han skulle altså være født i 1688, og han døde sannsynligvis i 1734 da det ble holdt skifte etter ham.

Han var visst gift to ganger, første gang med Dorte Hansdatter som døde 63 år gammel i 1715. I dette ekteskapet ble det visst en datter som het Mari. Annen gang ble Hans gift med Kari Larsdatter, men kirkeboka oppgir ikke hvor hun var fra. Hun

døde i 1746. De fikk disse barna: Sveon, f. 1719, overtok eiendommen (se nedenfor), Berte, f. 1722, gift med Hans Jonsen Vestby, Ole (8 år i 1734), kom til Asak, Lars, 4 år i 1734, død ugift i 1751.

Hans Svensen fikk i 1710 skjøte på 11/2 skp. tunge i Skea av Rasmus Thommesen Blix. Denne skylda svarer til halve Skea, dvs. Leikvoll, og Hans ble altså den første selveieren på denne garden i nyere tid. I likhet med sin bror Jakob, fikk han odelsskjøte på eiendommen i 1714.

Da det ble holdt skifte etter Hans i 1734, var nettoformuen 219 riksdaler + 1 ½ skippund i Skea. Han satt altså i gode kår. Kari Larsdatter giftet seg igjen med Arne Jensen, men vi har ingen opplysninger om hvor han var fra. Kari og Arne fikk en datter, Mari, f. sannsynligvis i 1736. Om Arne Jensen bodde på Skea, var det iallfall ikke lenge. I 1754 bodde han i Flaen.

Det ble holdt skifte etter Kari Larsdatter i 1746, og nettoformuen var på 354 riksdaler, medregnet jord, Leikvoll + en liten part i Norum.

I 1754 får Sven Hansen skjøte på Leikvoll. Han var sønn av den tidligere eieren Hans Svensen og var født i 1719. Det var sannsynligvis Sven Hansen som opplevde raset i 1768 og som det er fortalt om foran. Kanskje var det på grunn av raset at Sven flyttet fra Skea. Allerede i 1769 er han kalt Sven Lystad, og det er tydelig at han fikk store økonomiske problemer. Da han solgte Leikvoll i 1772, måtte kjøperen innfri flere store pantobligasjoner.

Både eier- og brukerrekken på denne garden ble forvirret i mange år. Noen av brukerne hadde skjøte, andre ikke, og ikke alle eierne bodde på Leikvoll. Manntallet av 1762 oppfører Engebret Tostensen som boende på denne garden. Han var fra Refsum og giftet seg i 1762 med Kari Andersdatter Skea. Hun var fra Todsrud og hadde vært gift med Jon Tallaksen som døde på Skea i 1761. Han var sannsynligvis bror av Anne Tallaksdatter Skea.

Vi vet ikke om Engebret og Kari fikk noen barn. Han kalles i 1762 dragon og selveier, men noe skjøte er ikke registrert. Vi

legger merke til at den tidligere nevnte Mari Arnesdatter bodde på Leikvoll i 1762. Det er vanskelig å si hvor lenge Engebret Tostensen bodde på Leikvoll. Han var iallfall flyttet før raset gikk i 1768.

Sven Hansen solgte Leikvoll i 1772 til "veledle og velbyrdige" hr. løytnant Jakob Kristoffersen Meyer, som måtte innfri en rekke pantobligasjoner. Det er lite trolig at Meyer bodde på Leikvoll. Det kan iallfall ikke ha vært mange år.

I Meyers tid begynner delingen av denne eiendommen. I 1776 selger han 2/3 til Jakob Larsen Vølner og 1/3 til lensmann Kristian Olsen Bingen (se Vesleskea). Jakob Larsen selger sin part allerede i 1778 til Lars Hansen Løren, f. sannsynligvis 1744, gift med Mari Gulbrandsdatter, f. sannsynligvis 1753. Av barn vet vi om Anne, gift med Ole Iversen Norum, Kari, f. 1772, gift med Jakob Iversen Ålgård, kom til Ålgård, Helene, f. 1775, Mari, f. 1780, Gulbrand, f. 1785, overtok Leikvoll, Hans, f. 1788, overtok også garden.

Lars Hansen solgte garden i 1806 til sin eldste sønn Gulbrand Larsen, f. 1785. Han solgte garden igjen i 1813 til sin bror Hans Larsen, f. 1788. Han kjøpte en part i Skea av Hans Andersen (løpenr. 32c, dvs. 15/4) som ble slått sammen med Leikvoll.

Hans Larsen kjøpte i 1833 en part av Løren, men vi vet ikke om han flyttet dit. Han solgte iallfall Leikvoll i 1850 til Hans Pedersen Løken, f. 1814, gift med Kari Halvorsdatter, f. 1816. Hans Pedersen var sannsynligvis fra Løken i Fet. Han og Kari fikk visst ingen barn. Hans Pedersen, som nå kalte seg Legvold, kjøpte Løren (14/2) i 1864, og han er oppført som boende på Løren i 1865 og 1875.

Den neste eieren av Leikvoll ble Lars Paulsen Fossum fra Blaker, f. 1823, gift med Karen Dorte Sørensdatter Mork, f. 1815. Lars Fossum fikk skjøte på Leikvoll i 1860, men i folketellingen av 1865 er Hans Hansen Foss fra Blaker oppført som eier av Leikvoll. Han solgte Foss i Blaker i 1866, men skjøte på Leikvoll fikk han først i 1875. Hans Hansen var født på Foss i 1809 og var gift med Maren Paulsdatter Fossum, f. 1815

(kanskje søster av Lars Paulsen Fossum). De fikk en datter som het Karen, f. 1842 i Blaker (se nedenfor).

Hans Hansen bygde i 1887 den nåværende hovedbygningen på Leikvoll. Som nevnt fikk han skjøte på garden i 1875, og samme år overdro han Leikvoll til sin datter, Karen Hansdatter Legvold, 1842 - 1910. Hun har bygd låven på garden med den nåværende stallen.

Karen var ikke gift, men hun hadde en sønn som het Hans Olsen Legvold, som overtok garden. Hans Legvold er født 1863 i Blaker og døde 1943 i Sørums. Han var gift med Karoline Orrmstad, 1858 - 1941.

Han solgte garden sannsynligvis 1936 (skjøte 1938) til Alf Egner, 1896 - 1963, gift med Ragnild Ormstad, 1901 - 1960. Barn: Arve, overtok garden, Randi Johanne, f. 1934, gift med Kjell Stokke, Gjøvik. Alf Egner bygde fjøs og stabbur i 1940 og moderniserte hovedbygningen. Han har dessuten oppført en vilkårs-bygning hvor hans sønn og svigerdatter bor nå.

Den neste eieren ble Arve Egner, som overtok i 1962 etter å ha forpaktet gården i tre år. Arve Egner er født i 1929 og gift med Rigmor Thorvaldsen fra Lørenskog, f. 1930. Barn: Aasmund, overtok garden, Elisabeth, f. 1955, sykepleier, gift med Torfinn Olsen, Kristin, f. 1956, også sykepler, gift med Svein Nøstevold, Snåsa, Tormod, f. 1961, arbeider i forsikringsbransjen for fly, gift med Laila Reierstad. Arve og Rigmor Egner har bakkeplanert og drenert en del av garden. De har dessuten brutt opp 75 mål.

I 1991 overdro Rigmor og Arve Egner garden til sin sønn Aasmund Egner, f. 1952, gift med Toril Roxrud fra Fet, f. 1062. Barn: Anders, f. 1086 og tvillingene Espen og Ingeborg, f. 1989. Aasmund Egner er ansatt som elektriker hos T & B Hansen, og på Leikvoll driver han med slaktegriser. Leikvoll er nå på 360 mål dyrket og 105 mål skog.

Vesleskea g. nr. 15, br. nr. 10

Vesleskea er i dag den eiendommen som grenser til Såkrokveien. Men opprinnelig

omfattet Vesleskea mye mere. En god del av det opprinnelig Vesleskea tilhører nå Kristian Svarstad. Et kart over Lørenfallet fra 1794 har plassert Lille Skea syd-øst for Skea, altså lenger vekk fra veien til Såkroken.

Kristian Olsen Bingen fikk i 1776 skjøte på denne eiendommen av Kakob Kristoffersen Meyer for 416 riksdaler. Eiendommen tilsvarte 1/3 av Leikvoll (se foran). Kristian Olsen var gift med Kari Jakobsdatter Skea, f. 1722. Han var lensmann, men det er tvilsomt om han noen gang bodde på Skea.

I 1787 ble denne eiendommen skjøtet fra hans dødsbo til Peter Nerdrum fra Fet. Men nå kommer en periode med en hel rekke forvirrende eiendomsoverdragelser. Ingen av eierne bodde på Vesleskea ved folketellingen i 1801.

Men i 1810 inngår Brede Jansen Holst på vegne av sin myndling Hans Jansen enkontrakt med Anders Andersen om bruken av Vesleskea. Anders skal betale en avgift på 60 riksdaler. Det står videre at ettersom "intet våningshus er beboelig", får Anders rett til å ta tømmer til stue med kammers og kjøkken.

Ander Andersen var sannsynligvis født på Nerdrum i Fet, og han døde i 1842. I et skjøte fra 1819 er han kalt svoger til Hans Jansen Nerdrum. Anders var gift med Kari Jansdatter, 1782 - 1866, kanskje fra Kjustad i Fet. Av deres barn vet vi om Anders som overtok en del av Vesleskea, br.nr. 9, Gulbrand, som også overtok en del av Vesleskea, br.nr. 8, Maria, f. 1806, gift med overkonstabel Kristen Larsen Kjustad i Fet, Olia, f. 1809, Kjersti, f. 1811, overtok br.nr. 8 etter sin bror, og Johanne, f. 1813.

Oppdelingen av Vesleskea fortsatt. Vi skal nå prøve å følge de forskjellige delene framover.

G.nr. 15, br.nr. 4 (løpenr. 30a)

Dette er en skogseiendom som Anders Nilsen Asak holdt igjen da han solgte br.nr. 5. I matrikkelen av 1886 er Anders Nilsens enke oppført som eier. Denne eiendommen skjøtet skifteforvalteren i Anders Nilsens bo

i 1902 til Hans Legvold, og den har senere tilhørt Leikvoll.

G.nr. 15, br.nr. 5

Ole Olsen Løren stod som eier av en part i Skea da han døde i 1786, 39 år gammel. Hans kone het Anne Gulbrandsdatter. Barn: Ole, f. 1777, Gulbrand, f. 1779, Hans, f. 1781, Ragnhild, f. 1784, sannsynligvis død ung, Olia, f. 1786. Alle disse barna er født på Løren. Det ble holdt skifte etter Ole i 1786. Boet eide en større part i Løren samt 5 lispund i Skea. Partene i Løren og Skea ble utlagt til enken Anne Gulbrandsdatter.

Anne giftet seg igjen med Nils Jakobsen Løren som overtok parten i Skea. De fikk iallfall disse barna: Anders, overtok eiendommen, Jakob, f. 1787, Karl, f. 1791, Anne, f. 1793. De fleste av disse barna er født på Løren.

Nils solgte i 1830 parten i Skea til sin sønn Anders Nilsen. Han var kvartermester og flyttet til Asak. I en kontrakt i forbindelse med salget er nevnt at Nils og Anne skal ha føderåd. Videre står det om en "ladebygning" som i nord og øst grenser til Anders Andersen, i syd til Fallet og i vest til Hans Larsen, alle på Skea. Ved skiftet etter Nils og Anne er også nevnt at boet eide en part i Vølneberg som ble overdratt til datteren Anne.

Den delen som i matrikkelen fikk løpenr. 30b, senere br.nr. 5, solgte Anders Nilsen i 1875 til Johan C. Schea. Parten bestod av engelandet Fallet, Enga og Fallkrok med påstående hus. Johan Schea var født i 1838 og døde i 1915. Hans kone het (inge) Marie Hansdatter Imshaug, f. 1853. De fikk en datter som het Ragna Josefine og som døde 10 år gammel.

Johan Schea var kasserer i Sørums Sparebank fra 1874 til han døde i 1915. Han var dessuten en tid medlem av Sørums formannskap og hadde flere kommunale verv i bygda. Han fikk etter hvert slått sammen br.nr. 5, 8 og 9, slik at delene tilsammen utgjorde en ganske stor gard. I 1914 testamenterte han Skea til sin kone Marie.

Johan Scheas enke Marie solgte garden i 1914 (skjøte 1919) til Thorbjørn Karterud, som igjen i 1919 solgte til Johan Svendsby. Han på sin side solgte denne Skea-garden videre til Harald Refsum, 1895 - 1989, gift med Jenny Helminsen, 1903 - 1960. Barn: Anne Marie, f. 1937, som overtok eiendommen.

Harald Refsum brøt opp en del jord de første årene han drev Skea. Han bygde dessuten fjøs i 1936, senere ble eiendommen drenert og delvis bakkeplanert. Harald Refsum hadde en del betydningsfulle verv i Sørums. Han var i mange år forretningsfører for et innkjøpslag og i Sørums brannkasse. Videre var han kasserer i Sørums Sparebank fra 1936 til 1965, dessuten flere år ligningssekretær og folkeregisterfører. Fra 1955 var Skea bortforpaktet til Kåre Svarstad.

Anne Marie Refsum overtok eiendommen i 1974. Hun er født i 1937, tok medisin embetseksamen i 1964 og er nå godkjent spesialist i indremedisin og hjertesykdommer. Hun har hatt stillinger ved forskjellige sykehus og ble i 1990 ansatt ved eldreomsorgen i Drammen kommune.

Etter at eiendommen hadde vært bortforpaktet i mange år solgte Anne Marie Refsum i 1991 til Kåre Svarstads sønn Kristen Svarstad, f. 1961, fra Nordli. Han har modernisert hovedbygningen og revet en del av låven. Denne Skea-garden er i dag på 280 mål dyrket og 180 mål skog pluss en del havn. Kristen Svarstad driver vesentlig med kornproduksjon.

Thor Hexeberg

Årsmøte i Blaker Skanses Venner 25. oktober

Som vanlig arrangeres årsmøtet i auditoriet på Nansenbygget på Blaker Skanse, og det åpnes klokka 19.00. Av årsberetningen kan vi lese at det har vært arrangert fire omvisninger på Skansen med Odd Sars Olsen som guide, og at ca. 170 har deltatt. Arrangementet på kulturminnedagen 16. september hadde minst 200 besøkende.

Blaker Skanses Venner er blitt utfordret til å lage et arrangement på Blaker Skanse i forbindelse med Sørumsfestivalen 2000. Det legges nå opp til å arrangere et historisk marked på Blaker Skanse 27. januar 2002. Men før den tid er det 1. søndag i advent tenning av julegrana på Skansen for tredje år på rad.

Styret går inn for å endre vedtektene slik at framtidige årsmøter kan holdes innen utgangen av februar. Det betyr trolig at det styret som skal velges på årsmøtet torsdag 25. oktober blir sittende i halvannet år.

Styret har i året som gikk bidratt til at det er blitt etablert et andelslag, Skansespillet på Romerike AL som har til formål å lage og framføre et historisk spill på Blaker Skanse, første gang sommeren 2003. Rita Nuborg er styreleder og Harald Aasdalen er prosjektleder for Skansespillet. Vi vil komme tilbake med mer stoff om dette.

Svein Sandnes

Ei husmannskontrakt fra Mork i Blaker år 1876

Fra Johan Nygaard har vi fått oversendt en kopi av ei husmannskontrakt mellom eieren av Vestre Mork, Ole Olsen Mørk og husmann O. P. Stubberud. Johan Nygaard skriver:

”Kontrakten er undertegnet 4.mars 1876, det er litt rart at det bare er 125 år siden. Denne kontrakten er så interessant at jeg mener den bør gjengis i historielagets blad. Kopien er såpass tydelig at den må kunne gjengis ordrett. Legg merke til at O. P. Stubberud skriver under kontrakten m.p.p., altså med påholden penn. Underskriveren på kontrakten, Ole Olsen Mørk, er oldefar til den nåværende eier av Vestre Mork, Halvor Mørk. Det er han som har vært så vennlig å låne meg originalen for kopiering.

Slekten på Mørk og vitterlighetsvitnene

Ole Olsen Mørk som inngår denne kontrakten med husmannen Ole Pedersen Stubberud, ble født i 1855. Hans foreldre var Ole Syversen Mørk, født 1820 og død 1876 og Marte Olsdatter Eid, født 1824 og død på Mørk 1906. Ole og Marte giftet seg i 1850.

Ole Olsen Mørk giftet seg med Ingeborg Olsdatter Kull, født i Boda, Sverige i 1842, død på Mørk i 1906. Han overtok garden Vestre Mørk umiddelbart etter farens død i 1876, det samme året som denne husmannskontrakten er skrevet.

Det ene vitterlighetsvitnet som undertegner på kontrakten er Jacob Olsen Eid, en yngre bror av Marte Olsdatter Eid, og altså onkel til Ole Olsen Mørk. Han er født i 1826 og døde i 1887, og drev Eid nedre, den garden som i dag eies av familien Sæther.

Det andre vitterlighetsvitnet er Carl Olsen Engen. Han var ugift og bodde på Morkenga, som også var en husmannsplass under Vestre Mørk. Når jeg sammenlikner skriften på kontrakten og bokstavene i hans navnetrekk, er jeg ganske sikker på at det er han som har ført kontrakten i pennen.

Det er to ord i kontrakten jeg ikke har noen god forklaring på: ”Tvebet” og ”Abølen”. Jeg har spurt flere, men ingen vet hva ordene egentlig betyr. Dersom noen av Artiklers lesere vet betydningen av disse ordene, er jeg takknemlig om de tar kontakt.

Johan Nygaard”

Husmandskontrakt

- 1. Jeg undertegnede Ole Olsen Mørk gjør herved vitterligt at have overlat Husmanden Ole Pedersen til brug og beboelse den under min eiende Gaard Mørk tilhørende Plads Stubberud og en del af Pladsen Vestereng efter opgaat Dele som bliver begrenset med et Gjerde på følgende Vilkaar;*
- 2. Husmanden skal vere forpligtig til efter tilsigelse selv eller i hans forfald en duelig Mand at fremmøde*
- til at arbeide paa befalet tid og sted og forrette hvad han bliver anvist.*
- 3. Den Aarlige afgift af Pladsen er 5 – fem Spesida som skal oparbejdes inden Aarets udgang til en Dagspris af 8 s- otte Skilling om Vinteren og 10 – thi Skilling om Sommeren.*
- 4. Pladsen skal Dyrkes vel, og ikke forringes af ham paa Huse, Husene paa Pladsen skal Grundeieren holde i forsvarlig Stand. Afgrøden maa ikke sælges eller bortføres og den samlede Gjødsel forblive paa Pladsen alt uden betaling.*
- 5. Den paa Pladsen tiltrængende Kjøring er Grundeieren forpligtig til at udføre efter dagligbetaling af 4 – fire Ort pr Tvebet om Vaaren og 2 – to Ort og 12 – tolv skilling om Høsten ligeledes forholdsvis for Gjødsel og jordkjøring Vinter og Somer; derimot frit Heste til Abølen og Kjørsel af Ved og yærdfang.*
- 6. Brændeved for Vinteren og yærdfang til Pladsen tages frit i Grundeieren Skov efter udvisning derimod bruges for Sommeren til Brændeved Stubber og Kviste. Havn til de Kreaturer fødes paa Pladsen erholders frit i Eierens Udmark.*
- 7. Naar Husmanden har oparbejdet den Aarlige Afgift er han ligefuldt pligtig til at fremmøde til Arbeide efter før nevnte Priser hvorimod han erholder Kornvarer efterfølgende Priser nemlig for Rug 16 – sexten Ort Byg 12 – tolv Ort Havere 8 – otte Ort og Poteter 4 – fire Ort alt pr. Tønde.*
- 8. Kontrakten er gjeldende for Husmand og Kones Levetid saafremt han opfylder Disse i Kontrakten anførte Pligter, skulde derimod Husmanden vere Uefterrettelig og ikke Disse Pligter opfylde saa er Husmanden Ole Pedersen herved forpligtig uden Lovmaal og Dom, at fraflytte og Rydiggjøre Pladsen til næste Loven fardag uden nogen som helst godtgjørelse, efter at han Aaret*

*forud er bleven udsagt før den 29de
September med tvende mændene.
At nærverende Contrakter beholder
enhver af os et Exemplar da begge ere
ens udsteteren.*

Mørk den 4de Marts 1876

O.O. Mørk O.P. Stubberud m.p.p.

Til Vitterlighed

J.O. Eid Carl Olsen Engen

Takk til Johan Nygaard for innsending av denne husmannskontrakten fra en periode da husmannsvesenet var på retur i Norge. Vi oppfordrer gjerne andre medlemmer som sitter på dokumenter om å offentliggjøre dem i Artikler.

Red.

Gamle veger i Blaker sentrum

Gamle vegtraséer er viktige kulturminner som vi i historielaget i størst mulig utstrekning vil forsøke å registrere. Et karakteristisk trekk ved eldre veger er at de gjerne går fra gard til gard, gjerne også gjennom gardstunet, slik vi fortsatt kan se for eksempel på Østby. Etter hvert er vegene lagt utenom gardene, ja også utenom naturlige sentrumsdannelse for å sikre større fart og tryggere ferdsel. Vi er i historielaget opptatt av at de gamle vegtraséene registreres, tas vare på som de kulturminner de er, og at dette gjerne kan skje gjennom bruk, for eksempel til gang- og sykkelveg.

Disse minnene om vegene slik de gikk gjennom Blaker sentrum etter første verdenskrig, omkring 1918 – 1920, er nedtegnet av Ellen Svarstad 20. mars 1994. Hun var 6 – 7 år da verdenskrigen sluttet, og dette er vegene hun husker fra den tiden:

Veg I

Jeg tar som utgangspunkt Blaker kirke. Vegen dit kom fra Aurskog, som da var egen

kommune. (Blaker brøt ut og ble egen kommune i 1920.) Vegen gikk over Kjølstad, Skugstad, Huseby og til Foss, hvor også den forrige kirken hadde stått. Videre gikk den ned til Blaker stasjon. Det var ingen bebyggelse før Blaker skyss-stasjon, en privat butikk på venstre side av vegen. Eiendommen til mitt hjem, Engelund, gikk da til jernbanens gjerde. Vegen fortsatte langs jernbanetomta til fergestedet, som var forbindelsen over Glomma til Sørumsund og videre Oslovegen.

Veg II

Fra kirken gikk det en veg langs med kirkegården, gjennom en lang allé gjennom garden Nordre Foss, forbi Karterud, hvor det bodde noen som het Gran, over til Svarstad. Der kom vegen fra Huseby og Fossmoen til Stenby, som fortsatte til Skansen. Fra Skansen var det en vei med en bratt bakke til fergestedet Blakersund. Fra jernbanestasjonen gikk det en veg rundt vollene, til Lund og over til Skansens eiendom, som da var i privat eie. Her møtte den såkalte ”Kjærlighetsstien” vegen til Skansen fra Svarstad. Fra Skansen gikk det også en veg forbi Krutthuset og ned til Sundvollen og Solheim, der Fretheim bodde. Fra disse husene blei ofte jernbane-linja brukt som gangveg fram til stasjonen.

Veg III

Mellom Skansen og Svarstad var det gardsveg fra Dumpen og til Eid. Den egentlige vegen fra Eid gikk over ”Svarstadmyra”, forbi Nybakk, Granlund, Svarstad skole og til riksvegen som førte ned til stasjonen (veg I). Det var også en veg som gikk til Stenby og Svarstad, de såkalte ”Jomfru-bakka”.

Veg IV

Da Rånåsfoss blei utbygd 1917 – 18, blei det lagt en ny veg fra Blaker stasjon parallelt med vegen til fergestedet. Den nye vegen krysset vegen fra Skansen ned til Solstad (som da var hotell), og gikk videre forbi vegen til Sundvoll Solheim og opp til Eidsgardene.

Veg V

Fra Eid gikk det veg til Nitteberg og Engerdal, Haugen og Dalbakk, og også en veg til Nordal, Sørli og Larsrud. Det skulle være en gangsti over åsen til Kroken, Gren og Sandnes, som var siste ”kneika” i Blaker mot Nesdelet.

Veg VI

Vegen til Myrvold, Fjellvang og Fossberg blei bedre da nyvegen, som den blei kalt, kom. Rånåsfoss stasjon stod ferdig ca. 1919 – 20. Jeg kan huske at vi fikk elektrisk lys julen 1921. I sentrum av Rånåsfoss var det først bare brakker, en butikk (Wold) og skole, som også blei middelskole. Den er nå administrasjonshus med selskapslokaler for befolkningen på Rånåsfoss. Etter hvert ble det bygget villaer for E-verkets ansatte, og siden har mange av dem bygget egne villaer utenfor anlegget. I den senere tid er det laget til et badebasseng mellom knausene i skogen rett ovenfor den gamle hengebrua.

VII

Julen 1921 hadde vi lys i alle rom, og det var moro å slå av og på bryteren. Sommeren etter fikk jeg være med og se på kraftstasjonen. Jeg kan huske seks store turbiner som durte og drev store hjul. 4 – 6 mann gikk stadig og passet på. Over oss gikk Glomma. Derfor var det også morsomt å få se den nye kraftstasjonen på den andre siden av elva da den stod ferdig. Turbinen ligger 30 – 40 meter under bakken, og på kontoret med flere TV-skjermer satt det bare en mann. I de flotte, nye kontorene kunne en registrere eventuelle bruddfeil og hvor på linjen det var.

VIII

Her nede ved stasjonsområdet på Blaker var det bare en butikk drevet privat (Svendsen). (Årmo) Den stod midt på plassen, og ble revet til fordel for meieriet som kom 1911 stiftet av bøndene i Blaker. Det var en stor tomt, til og med med låve, stall og ishus.

Retten ovenfor lå skysstasjonen. Det var stor trafikk til stasjonen fra ”Urskog” og Høland med gods, både dyr og planker.

Stasjonsbygningen lå på den siden av jernbanelinja som vender mot elva. ”Pakkhuset” lå på den andre sida. Det var to jernbanespor. Det ene gikk gjennom stasjonsområdet for gods, videre til rampa for dyr og ”melkeheisen”. Varene skulle som oftest til Christiania, som byen het den gang.

En Hermann Hansen fra Høland drev en av Toreid-gardene, og tok navnet Hansen Toreid. Han kjøpte skysstasjon og bygde den ut til hotell med kafé og over-natting.

IX

Eiendommen var stor. Den gikk like fra stasjonen til Vestre Foss, Nordre Foss og Englund, som var mitt hjem. Det blei drevet noe gardsbruk der. Siden ble området utlagt til tomter. Det var fem butikker: Samvirkelag, Handelsforening, en privat handel, utsalget til meieriet og en blomsterforretning. Alt er nå nedlagt.

Kommunen kjøpte en del av området og hotellet, som de bygget på til alderheim for ca. 30 pensjonærer og en trygdebolig med åtte leiligheter.

Blaker er blitt et utkantstrøk for Sørumsand. **Ellen Svarstad**

Nytt fra Romerike historielag

Onsdag 17. oktober klokka 18.30 inviteres historielagene til høstmøte på Akershus Fylkesmuseum på Strømmen. Vi vil få en grundig gjennomgang av museets virksomhet av den nye direktøren, Roger Erlandsen.

Onsdag 24. oktober klokka 18.00 holdes den første av fire kurskvelder med innføring i lesing av gotisk skrift på Historielagets hus på Skedsmo. De neste kvelder er 31. oktober og 7. og 14. november.

Lørdag 27. oktober klokka 10.00-15.00 arrangerer Akershus kulturvernråd en konferanse om ”Bygningsvern og bygningsmiljø i kommunal forvaltning?” i Den gamle skolen i Lillestrøm, Kirkegaten 4.

Torsdag 22. november klokka 18.00 holder bestyrer ved Norsk Lokalhistorisk Institutt,

Knut Sprauten, foredraget ”Storebror ser deg – Jus, etikk og moral i et nytt Romerike”

Torsdag 29. november klokka 18.00 lanseres den nye årboka med kirkekonsert i Skedsmo kirke. Hallgeir Elstad orienterer om ”Barokken i en ny kirketid”.

I tillegg til som tidligere å holde Historielagets hus i Skedsmo åpent på torsdagskveldene, vil Romerike historielag ha lørdagsåpent hus annenhver lørdag fra klokka 11.00 til 14.00, første gang lørdag 19. januar. Hver av disse lørdagene vil det fram til lørdag 4. mai bli et kort kåseri eller en orientering om et passende tema. Hensikten er å skape et godt møtested hvor historieinteresserte og slektsforskere kan treffes i et uhøytidelig og hyggelig miljø.

Gårdshistorie inntil 1647

I et arkivskap på biblioteket i Sørumsand ligger det et manuskript med denne overskriften. Det er skrevet av den senere professor i historie, Andreas Holmsen. På omslaget står det "TIL BIND III". Et usignert brev til "Hr. cand. filol. Andreas Holmsen, Oslo" er med blyant datert "juli 44". Dette er to år etter at første bind av bygdebok for Sørum var utgitt, og optimismen stor med tanke på en snarlig utgivelse av bind to og tre, det siste med gards- og slektshistorien.

Fordi vi nå står foran realisering av bygdebokprosjektet, vil vi gjerne trykke Andreas Holmsens manuskript her i Artikler fra Blaker og Sørum historielag. Og vi velger den rekkefølgen som Holmsen selv valgte, nemlig etter stigende matrikkelnummer.

Vi startet gjennomgangen av Andreas Holmsens manuskript i nr. 4 – 1999, og førte det med et mindre avbrudd fram til gardsnummer 31 i nr. 5 – 2000. Det er om lag det området som første bind av den nye bygdeboka vil omfatte. I det første nummer av Artikler 2001 startet vi så på det som trolig blir en del av innholdet i bind 2: Sørvald, Ålgård, Smedsrud og Sørum.

Denne gang er vi kommet fram til gardsnummer 50, 51, 52 og 53.

Vi mottar gjerne kommentarer og innspill til Andreas Holmsens manuskript fra leserne.

Bæregg

Var fullgård med vanlig vissøresats i 1577 og har da mest sannsynlig vært det samme i gammelnorsk tid. Men det har trolig ikke vært en av de store fullgårdene. Skylda var i 1500-årene 1 skpd tunge og 6 høns, d.v.s. 22 lpd, som er nokså snaut for en fullgård.

Eierforhold

Fra gammelnorsk tid har vi ikke andre opplysninger enn at kirken på Asak eide 1 øyresbol i gården, som lå til "prestetekja", d.v.s. som presten tok inntekt av. Det skulde i nyere tid regulært gå over til Sørums prestebol, og det er sikkert det som ligger bak de 6 høns denne presten eide her i gården 1575 og senere. Men samme prestebol hadde da også 10 lpd tunge med bygsel over hele gården og Sørums hovedkirke hadde like meget, men uten bygsel. Det ser avgjort ut til å ha kommet under kirken i én vending, fra en godseier som gav hele gården til deling mellom prest og kirke. B.s eiendomshistorie synes da å ha vært den vanlige: først bondeiere, som gav småparten til Asaskirken, og så en godseier, som gav hele resten av gården til kirken. Den halvparten som lå til kirkens underhold, fulgte i 1700-årene med kirken selv da den blev solgt av kongen; men det gjaldt bare "løs landskyld" uten bygsel. Bygselparten og dermed den virkelige eiendomsretten til gården i nyere tid var "benefisert" Sørumspresten, og delte skjebne med det andre benefiserte godset.

Sørli, Mæli og Nordli

Disse tre gårdene går tilbake på iallfall 4 gammelnorske, nemlig min 3 Li-gårder og dertil en mindre går med navnet Gjedderud. Li-gårdene var store, Sørli således på 6 markebol og de andre neppe så svært meget mindre, så det kan nok hende at de utgjorde

mer enn 3 skattegårder. Men etter Manddauen bolev det iallfall ikke mer enn tre, som i 1577 og senere optrer som fullgårder. Mæli og Nordli hadde vanlig vissøresats, men Sørli gav 1 skilling ekstra, sikkerlig fordi den hadde Gjedderrud til underbruk. Denne gården, som var på minst 11 øyesbol, stod i gammelnorsk tid som halvgård, men blev nedlagt efter Manddauen og kom nok tidlig under Sørli.

Eierforhold Sørli

Blandt de gamle klosterbrevene som blev registrert på Akershus i 1622, fantes det et gavebrev på 5 markebol og 3 øyresbol i Sudrlid i Sudreim sogn i Skaum (nr. 1272). Det ble gitt til Hovedøy-klosteret i 1323 sammen med et par mindre eiendommer på Romerike Dertil hadde samme kloster et pantebrev på 5 øyesbol i Sidrlid, som var datert i kong Håkons 15. regjeringsår, d.v.s. enten 1313(14 eller 1369/70. Det må ha gjeldt resten av gården, som klosteret på den måten sikret sig. Som hovedøygods kom Sørli like før reformasjonen under kongen (se Ålgård) og vedblev å være krongods til det blev solgt i annen halvpart av 1600-årene. Skylda var i nyere tid 2 skpd tunge, og dertil kom 5 lpd av "Gjedderrudskog", som til sist gikk inn i skylda av hovedgården (således i 1647).

Eierforhold Gjedderrud

11 øyresbol i "Gædderrud", som vel var hele eller det meste av gården, lå i gammelnorsk tid til presten på Sudreim, men blev før 1393 makeskiftet til Jon Marteinsson mot 1 markebol i den senere bortkomne gården Vinjarvål (RB 445 - ikke anført hos Rygh). Siden presten kunde gi fra sig 11 øyresbol mot bare 8, må Gjedderrud alt dengang - i 1370- eller 80-årene - ha ligget øde en stund, så husene var forfalt og jorda tilgrodd. Med makeskiftet blev det Sudreimsgods, og vi finner det i Gyrvil Fadersdatters skjøte til kongen 1599 under den uforståelige anførslen "...iderøer" (NRR III 575). 1649 kom Gjedderrud som det andre Sudreimsgodset under Hannibal Sehested, som senere samme år makeskiftet det til

Kristiania katedralskole (jfr. Smedsrud). Gjedderrud fikk dermed en annen eier enn Sørli som det blev brukt under, og det første til at de 5 lpd eiendommen skyldte, måtte utstyres med særskilt bygsel. Da Sørli blev selveie i slutten av 1600-årene, kunde dette skaåe vanskeligheter, idet selveieren måtte finne sig i å være leilending for de 5 lispunds vedkommende. (Sak herom i Tingbok for N. Romerike XXVIII 119).

Eierforhold Mæli

Denne gården lå i sin helhet til Sudreim og var sannsynligvis gammelt adelsgods, siden vi ikke finner noen småparter av den nevnt i eldre tid. Var med i skjøtet til kongen 1599 med skyld 2 skpd tunge 6 bpd smør (d.v.s. til sammen 4 skpd tunge), og denne høie skylda beholdt den helt til den første trykte matrikkelen av 1836. Mæli blev makeskiftet til Hannibal Sehested med det andre Sudreimsgodset i 1649, men det kan ikke sees at det blev makeskiftet fra ham igjen samme år. Det har vel da med stattholderens øvrige gods falt tilbake til kongen i 1651.

Eierforhold Nordli

I denne gården eide Sudreimspresten efter Rødeboka 10 øyresbol. Halvparten - 1 hefseldebol - med "ytterst fossen" hadde prestebølet fått av en Gunhild Thorkelsdotter til sjelemesser for sønnen hennes; den andre halvparten var gitt av sira Guttorm, som var prest på Sudreim i annen halvpart av 1300-årene - det var altså gått over fra å være privat prestegods til å bli embedsgods i 1575 og senere skyldte denne parten 10 lpd tunge. Sørums kirke hadde i nyere tid 2 ½ lpd i gården, som må gå tilbake på 1 øyresbol som Asak-kirken eide i 1393 og vel også noe mere, som kan ha kommet til senere i katosl tid. En tredje mindre part, som skyldte 6 lpd, er i 161X ført op som "kanslergods", men det fremgår ikke om det var kansleren Jens Bjelckes privateiendom eller om det hørte til en av offentlige godssamlinger som kanslerembedet var utstyrt med i hans tid (Nonneklosters gods og et større kannikgods). Hvordan det nu kan være med det, så havnet

denne parten hos Hannibal Sehested, som i 1648 makeskiftet den til et verdslig kannikgods (NRR IX 140). Dette gods blev solgt av kongen i annen halvpart av 1600-årene. Disse tre partene, som til sammen skyldte 18 ½ lpd tunge, var i nyere tid uten bygsel og gav bare "løs landskyld". Bygselparten med nyere skyld 15 lpd var gammelt Sudreimsgods og finnes i skjøtet til kongen av 1599. 1649 til Hannibal Sehested, som makeskiftet det til Kristiania lagstol (jfr. Sorum).

Andreas Holmsen

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 17: Okseholdsforeningen og utstillingen på Vigernes

Da jeg var smågutt, ble det stiftet en såkalt okseholdsforening, som hadde medlemmer rundt om i grannelaget. Oksen stod alltid stasjonert hjemme hos oss på Melvold, og medlemmene kom leiende dit med kuer som skulle bedekkes. Stamoksene kunne bli både gamle og store, men de var stort sett snille å ha med å gjøre.

Med visse mellomrom kjøpte foreningen inn en premiært okse. Det foregikk vanligvis under husdyrutstillingen på Vigernes utenfor Lillestrøm. Der hadde Akershus Landbruksselskap en stor og pen utstillingsplass mellom Fetveien og Leirelva hvor det var mange store, fine bjerketrær som gav skygge i varme dager. Der var det satt opp lange bindinger eller gjerder hvor dyrene ble bundet.

Hvert år, to dager først i juni, ble det holdt utstilling her. Hit kom det en samling av de aller beste okser og kuer fra hele Romerike. Det kunne være mange dyr der, og eierne fulgte også med for å se og høre hvordan det gikk med bedømmelsen av dyra. Det var også mange andre interesserte som kom for å se på. Den første utstillingsdagen gikk dommerne rundt og så på og vurderte alle dyra. Neste dag ble premie-

sløyfer delt ut, og da fikk alle se premiegraden som hvert dyr hadde fått. Det kunne være spennende for mange, for det kunne bety mye for prisen hvis det gjaldt salg for eksempel av en okse. De høyest premierte dyra var naturligvis de gjeveste, og ble derfor betalt best.

Lengst borte fra plassen var det satt opp et langt hus hvor folk kunne gå inn og spise. De aller fleste hadde naturligvis med seg nistemat, men for dem som ikke hadde det var det så vidt jeg husker mat og drikke å få kjøpt. Huset det er snakk om var den gamle utstillingshallen etter Romeriks-utstillingen på Jessheim i oktober 1927. Den var overtatt av Akershus Landbruks-selskap og flyttet dit ned.

Langs den ene siden av plassen stod det et langt hus hvor det var staller for dyra natten mellom utstillingsdagene. Stallene var enkle. Det var tak, forvegg og skillevegger, men de var åpne bakover. For en stor del var det sveisere og budeier som passet dyra både natt og dag der nede. De sørget også for mat og vann til dem.

Overnatting på Vigernes

Den natten de var der gikk det livlig for seg. For mange av dem var det nok den likeste natten i året. Som rimelig kan være koset de seg alt de bare kunne. Det var ingen grunn til å misunne dem dette, for det var ikke mye adspredelser og fritid for fjøsfolk. Noen hadde nok også med seg brennevin, så stemningen kunne bli høy utover natta. Til og med under krigen var det utstillinger på Vigernes.

Selv om det strengt tatt ikke kan regnes til mine barndomsminner, må jeg bare nevne at sommeren 1942 hadde jeg den tvilsomme fornøyelse å være der om natta for å passe på foreningsoksen "Smørbukk". Jeg husker at jeg lå på et par høysekker, og at det var mye bråk og lite søvn. Men det var tross alt en ny opplevelse.

Neste dag tok jeg med nistematen og gikk bort til "kafeteriaen" for å spise. Der stod det noen simple lemmebord på bukker, og disse bordene så ikke ut til å være vasket på år og dag. Jeg glemmer ikke en sveiser

som kom der med et helt brød. Ved siden av han satt en kar som han rimeligvis kjente. Da han med brødet tok fram en stor kniv og skulle skjære seg noen brødkiver, sa den andre tørt: "Skjær og et, men tørk møkka av bordet først." Uttalelsen var etter min mening helt berettiget, og forteller jo ganske mye om de hygieniske forhold som rådet der.

Jeg bodde ikke hjemme, og vet ikke om disse utstillingene fortsatte etter at krigen var slutt, men det er i hvert fall mange, mange år siden det var noen utstilling av husdyr på Vigernes nå. Den gamle utstillingshallen står borte på plassen der ennå, men ser nå ganske skrøpelig og falleferdig ut. Det står fremdeles mange bjerketrær der, og i hvert fall på avstand ser det idyllisk ut der borte.

Kristian Lieungh

Egne skolesider på nettet

Snart blir det enda en grunn til å besøke historielagets hjemmesider. Prosjektgruppa for lokalhistorisk materiale i Sørumskolene skal legge ut egne skolesider på nettet. Allerede en stund har interesserte kunnet søke seg til en nettutgave av okkupasjonshistorien. Snart kommer også stoffet om ulike sider ved Glomma gjennom Sørum.

I prosjekgruppa sitter Torbjørn Eid, Olaug Hexeberg, Ellen Knivslund, Leif Mathisen, Lillian Mobæk, Svein Sandnes og Kjell Stamnes.

Ellen Knivslund har vært på besøk til alle skolene i kommunen for å orientere om prosjektet. Fortsatt kan vi nok ønske oss noen flere innspill, ikke minst fra Sørum skole, som har tatt lokalhistorien i nærheten av skolen aktivt med i undervisningen.

Stoffet på historielagets nettsted skal bare være et utgangspunkt for elevenes prosjektarbeid og et sted hvor de kan få hjelp til å komme videre. Derfor blir henvisning til andre kilder en viktig del av innholdet på sidene.

Etter hvert som elever og lærere begynner å benytte seg av det materialet

som ligger på sidene, håper vi også at det skal bli flere tilbakemeldinger fra brukerne. Dette med interaktiviteten er tross alt noe av det mest spennende ved nettet som kunnskapsarena.

Og selv om vi kaller det skolesider, er det naturligvis ikke forbudt for oss andre å besøke sidene heller. Litt informasjon om ulike sider ved lokalhistorien i Sørum kan sikkert ikke skade. Blant annet vil et register for innholdet i Artikler være nyttig.

Svein Sandnes

Lederens spalte

Det er lett å gjøre seg lystig over at et vedtak som er gjort for 12 år siden ennå ikke er effektivt. Det er imidlertid ikke noe å skratte av at det i kjelleren på Sørum rådhus ligger en haug med lokalhistorisk materiale. Det er trist for arbeidet med bygdeboka at dette materialet ikke er blitt ryddet og systematisert. Og først og fremst er det tragisk at tilgangen av nytt materiale stopper opp fordi mange etter hvert vet hvilken forfatning Sørum lokalhistoriske arkiv befinner seg i.

I stedet hopper det seg opp verdifullt arkivmateriale i private loft og kjellere. Historielaget får stadig innlevert arkivene til lag og foreninger som midlertidig eller for godt nedlegger sin virksomhet. Og vi kjenner til ytterligere verdifullt materiale som fort kan forsvinne ved en kjapp og ubetenksom opprydding. Symptomatisk er det at deler av materialet fra den omfattende stedsnavnregistreringen historielaget har gjennomført er sporeløst borte.

Situasjonen begynner nå å bli så alvorlig at noen av oss må vurdere alternativer. Dersom Sørum likevel ikke vil etablere et lokalhistorisk arkiv, må det materialet som er samlet og det som ellers er deponert rundt omkring bringes i sikkerhet andre steder. Romerike historielag har allerede tatt vare på en del av materialet på Historielagets Hus i Skedsmo. Fylkesmuseet i Akershus på Strømmen kan eventuelt kontaktes for faglig bistand. Da erklærer vi det framsynte vedtaket i Kulturutvalget fra 2. novemver 1989 som dødt og maktesløst.

B

Opprettholdes vedtaket, må det følges opp av nye forpliktende vedtak med økonomiske rammer slik saksforberedelsen i 1989 forutsatte: Det må skaffes egnet lokale for arkivet, det må engasjeres faglig kvalifisert personell til å stå for oppbyggingen av det, og det må kjøpes inn et moderne databasert arkivsystem for registreringsarbeidet. Om dette arbeidet skal skje innenfor rammen av kulturkontoret og biblioteket eller om det er enklere å knytte det til kommunens eget arkiv, vil ikke vi ha sterke synspunkter på. Det viktige er at Sørums kommune tar tak i etableringen av et lokalhistorisk arkiv som en av sine prioriterte oppgaver.

Sørums har påtatt seg den krevende oppgaven å skape den gode kommunen. En av de viktigste forutsetningene for å få dette til er at innbyggerne føler en tilhørighet til stedet. For noen fra vugge til grav, for andre fra flyttemelding til flyttemelding.

I historielaget tror vi at det er med folk som med planter. De skal få stå i god og dyp jord, og vannes regelmessig med næringsrik informasjon om bygdas historie for at tilhørigheten skal vokse.

Den beste eldreomsorg er å ta vare på og respektere det de eldre har utrettet under andre og kummerligere forhold enn dagens, og formidle dette til den oppvoksende slekt. Et lokalhistorisk arkiv er et av flere virkemidler for å få dette til.

Den beste ungdomspolitik er å lære de unge respekt for sine forfedre gjennom økt forståelse for eldre generasjoners strev. I historielaget kaller vi dette med en fellesbetegnelse å ta vare på og verne om bygdas kulturminner. Det må være en sentral oppgave for dem som har ambisjoner om å skape den gode kommunen.

Som tidligere vil frivillige fra Blaker og Sørums historielags arkivgruppe kunne bistå med gratis arbeidsinnsats når vilkårene for etablering av arkivet etter at disse forutsetningene er på plass.

Svein Sandnes

Artikler fra Blaker og Sørums historielag redigeres av Svein Sandnes.

Returadresse: Svein Sandnes,